

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU**

Əlyazması hüququnda

Vəfa Muradxan Qızı İbrahimova

**AZƏRBAYCAN FOLKLORUNUN İNGİLİSDİLLİ QAYNAQLARDA
TƏDQIQI VƏ TƏRCÜMƏ MƏSƏLƏLƏRİ**

10.01.09

Folklorşünaslıq

10.01.08

Ədəbiyyat nəzəriyyəsi

Filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş
dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

Bakı 2007

Dissertasiya AMEA-nın Folklor İnstitutunun «Folklor nəzəriyyəsi» şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbərlər:

filologiya elmləri doktoru

Kamil Hüseyn oğlu Allahyarov

filologiya elmləri namizədi

Leyli Əliheydər qızı Əliyeva

Rəsmi opponetlər:

filologiya elmləri doktoru, professor

Qəzənfər Paşayev

filologiya elmləri doktoru, professor

Möhsün Nağısoy

Aparıcı müəssisə: Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Müdafinə 2007-ci il «_____» ayının «___» da saat «14⁰⁰» da Azərbaycan MEA Folklor İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən № 1.201 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: Bakı şəhəri, 8-ci Kiçik Qala döngəsi 31.

Dissertasiya ilə AMEA-nın Mərkəzi Kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferat: «___» «_____» 2007-ci ildə göndərilmişdir.

Dissertasiya Şurasının Elmi Katibi: filologiya elmləri namizədi R.Z. Xəlilov

İŞİN ÜMÜMİ XARAKTERİSTİKASI

Mövzunun aktuallığı. Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra Azərbaycan xalqının milli varlığının daha geniş miqyasda – beynəlxalq səviyyədə öyrənilməsi, xalqımızın yaratdığı elmi, ədəbi, mədəni dəyərlərin araşdırılması və təbliği aktual bir məsələyə çevrilmişdir.

Bilindiyi kimi, hər bir xalqın milli kimliyi özünü daha çox şifahi xalq ədəbiyyatında qoruyub saxlayır və təqdim edir. Folklor nümunələri xalqın yaratdığı dəyərlərdir və xalqın dünyagörüşünü, həyat ölçülərini, duyğu və düşüncələrini ən gözəl bir biçimdə təqdim edir. Ona görə də folkloru öyrənmək, araşdırmaq, onu yaradan xalqı olduğu kimi tanımaq deməkdir. Ayrı-ayrı xalqların öz aralarında siyasi, iqtisadi, elmi-mədəni və ədəbi əlaqələr qurması da onların bir-birini tanımasına yardım edir.

Dissertasiyada Azərbaycan mədəniyyətinin, o sıradan Azərbaycan folklorunun xaricdə öyrənilməsi ilə bağlı məsələlərə geniş yer verilmiş, bu sahədə yazılmış elmi əsərlər sistemləşdirilmiş və elmi baxımdan dəyərləndirilmiş, bu yolla indiyədək görülmüş işlərin ümumi mənzərəsi yaradılmış, həm də ingilisdilli alimlərin Azərbaycan folkloru ilə bağlı yazdığı elmi əsərlər təhlil edilmişdir.

Bilindiyi kimi, Azərbaycan folklorunun xaricdə tanınması, öyrənilməsi və folklor nümunələrinin nəşri ilə bağlı məsələlərin tarixi qədimdir. XIX yüzillikdən başlayaraq Avropa alimləri Azərbaycan ədəbiyyatına, o sıradan folklorla daha ciddi maraq göstərmiş, keçən müddət ərzində «Kitabi-Dədə Qorqud», «Koroğlu» kimi eposlar, bir sıra başqa folklor nümunələri Avropa dillərinə tərcümə edilmiş və həmin əsərlərlə bağlı elmi araşdırmalar yazılmışdır.

Bədii əsərlərin bir dildən digər xalqların dilinə tərcüməsi məsələsinə sırf pragmatik baxımdan yanaşdıqda bu, ilk növbədə, əməli bir məsələ kimi görünə bilər; yəni tərcümə ona görə lazımdır ki, hər hansı bir əcnəbi dili bilməyən oxucu həmin dildə yazılmış və onun ana dilinə tərcümə edilmiş əsəri oxuya bilsin. Düzdür, bu zaman tərcümə əsərini mütailə edən oxucunun əsər barədəki təsəvvürü heç də orijinala adekvat olmayacaqdır, çünki tərcümədə istər-istəməz müəllif fikri (xüsusilə də poetik tərcümədə) bu və ya digər dərəcədə müəyyən dəyişikliyə, təhrif və itkilərə məruz qalacaqdır. Ancaq son nəticədə, bütün bunlarla barışmaq və tərcümə işini faydalı hesab etmək lazım gəlir.

Tərcümənin ən dəyərli cəhətlərindən biri də budur ki, o, dillər arasında əlaqələr, müqayisə formaları yaradaraq, həm müvafiq dilləri, həm də bu dillərdə yaranan ədəbi fikir və ideyaları, ədəbiyyatlardakı obrazlar sistemini, bədii ifadə və təsvir vasitələrini qarşılıqlı surətdə zənginləşdirir. Belə zənginləşməni hər iki tərəf öz üzərində çox aydın şəkildə hiss edir. Bu məsələlər haqqında verilən məlumatlar nəinki elmi informasiya, həmçinin tarixi-mədəni və filoloji cəhətlərdən də olduqca əhəmiyyətlidir.

Bütün bu qəbildən olan məsələlərin tərcümə prosesində düzgün həlli isə tərcüməçidən yüksək sənətkarlıq tələb edir. Tərcümənin keyfiyyətini hansı səviyyədə yerinə yetirilməsini müəyyənləşdirmək, ona qiymət vermək vəzifəsi isə tədqiqatçıların üzərinə düşür. Bu baxımdan da dissertasiya işində irəli sürülən mövzunu aktual və qanunauyğun hesab etmək olar.

Deməli ki, bütövlükdə Azərbaycan ədəbiyyatının, o sıradan Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı bir sıra ciddi işlər görülmüşdür. Azərbaycan ədəbiyyatının və folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı İ. Rəhimov, Ə. Rzayev, L.Əliyeva, Ş.Xəlilli, N. Axundov, İ. Həsənlı, Z. Ağayev, A. Həsənova, Ş. Atayeva, M. Məmmədova, Y. Mürşüdoğ, Ş. Nağıyeva, Ş. Balakışiyev, T. Abbasquliyev, S. Məmmədova, R. Qayıbovanın xidmətlərini ayrıca qeyd etmək lazımdır.

Qeyd etməli ki, Azərbaycanın xarici ölkələrlə əlaqələri gücləndikcə Azərbaycan ədəbiyyatının xaricdə öyrənilməsi və tanıtılması ilə bağlı yazılan elmi əsərlərin və tərcümələrin də sayı artır.

Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı bir sıra işlər görülsə də, bu mövzu indiyədək ayrıca bir tədqiqat obyektı olmamışdır. Sözü gedən problem ilk dəfədir ki, bu dissertasiya işində sistemli şəkildə tədqiq edilir.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Dissertasiyanın obyektı Azərbaycan folkloru ilə bağlı ingilisdilli qaynaqlarda yazılmış elmi əsərlər və Azərbaycan aşiq şeirinin ingilis dilinə tərcüməsi ilə bağlı materiallardır. Dissertasiyada Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsinin mərhələləri, hər bir mərhələnin özünəməxsus xüsusiyyətləri, ingilisdilli alimlərin Azərbaycan folkloruna münasibəti, Azərbaycan folkloru ilə ingilis folklorunun müqayisəsi, Azərbaycan aşiq şeirinin ingilis dilinə tərcüməsi ilə bağlı ortaya çıxan problemlər

konkret elmi predmetlər baxımından öyrənilmişdir. Bu baxımdan dissertasiyanın predmetini Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda tədqiq tarixi, ingilisdilli folklorşünaslıqda Azərbaycan folklorunun araşdırılması, Azərbaycan aşiq şeirinin ingilis dilinə tərcüməsi kimi məsələlər təşkil edir.

Dissertasiyanın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqat işində qarşıya qoyulmuş əsas məqsəd Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda təbliği və tədqiqi ilə bağlı məsələləri araşdırmaq, Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda tədqiqi sahəsində görülmüş işlərin elmi səviyyəsini müəyyən etmək, mövcud problemləri göstərmək, Azərbaycan folklor nümunələrinin ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi zamanı istifadə edilmiş üsul və metodları aydınlaşdırmaq, yeni qaynaqları üzə çıxarmaqdır. Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı konkret vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- Azərbaycan folkloruna dair ingilis dilində nəşr olunmuş ədəbiyyatı sistemləşdirmək;

- mövzu ilə bağlı Qərbdə ingiliscə çap olunmuş məqalə və monoqrafiyalardakı fikir və müddəaları tənqidi şəkildə qiymətləndirmək, onların sistemli təsnifatını aparmaq və yekun nəticələrə gəlmək;

- Azərbaycan folkloru ilə ingilis folklorunu müqayisə etmək, oxşar motivləri və fərqli cəhətləri üzə çıxarmaq;

- Azərbaycan aşiq ədəbiyyatı nümunələrinin ingilis dilinə tərcüməsi ilə bağlı görülmüş işləri dəyərləndirmək və mövcud problemləri işıqlandırmaq;

- Azərbaycan aşiq şeirinin ingilis dilinə tərcüməsinin səviyyəsini müəyyən etmək, konkret nümunələr əsasında indiyədək ingilis dilinə tərcümə olunmuş aşiq şeir nümunələrinin uğurlu və uğursuz cəhətlərini göstərmək;

- Azərbaycan folklorunun ingilisdilli araşdırıcılar tərəfindən müstəqil bir milli hadisə kimi araşdırılmasının nəticələrini Azərbaycan oxucularına təqdim etmək;

- Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı görülməzək zəruri işləri müəyyən etmək.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Bu tədqiqat işində ilk dəfə olaraq Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi məsələsi sistemli şəkildə araşdırılmışdır.

Dissertasiyada Azərbaycan folklorunun atalar sözləri, tapmaca, nağıl, Novruz və «Süd dişi» mərasimləri, dastan, aşıq ədəbiyyatı, lətifələr və s. kimi janrlarının ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsinin nəticələri ümumiləşdirilmişdir.

Dissertasiyada yeri gəldikcə, Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi məsələsi bütövlükdə ümumtürk folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda araşdırılması problemləri ilə müqayisəli şəkildə tədqiq edilmişdir.

Dissertasiyanın başqa bir elmi yeniliyi də odur ki, bu araşdırmada Cənubi Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi məsələsinə də yer ayrılmışdır.

Dissertasiyanın başqa bir elmi yeniliyi isə ilk dəfə olaraq Azərbaycan aşıq ədəbiyyatı nümunələrinin ingilis dilinə tərcüməsi ilə bağlı məsələlərin ardıcıl və sistemli şəkildə araşdırılmasıdır.

Dissertasiyada ingilis dilinə tərcümə edilmiş aşıq ədəbiyyatı nümunələri geniş təhlil edilmiş, şeirlərin orijinalı ilə tərcümə variantı arasında müqayisələr aparılmış, uğurlu və qüsurlu cəhətlər üzə çıxarılmışdır.

Tədqiqat işində Azərbaycan folklorunun xarici dillərə tərcüməsi, xarici ölkələrdə, o sıradan ingilisdilli qaynaqlarda daha dəqiq və sistemli şəkildə tədqiq edilməsi və tanıtılması ilə bağlı görülməsi zəruri olan məsələlər göstərilmişdir.

Dissertasiya işində poetik tərcümələrin vəzni, qafiyəsi, ideomatik ifadələrin çevrilmə prinsipləri və s. kimi problematik məsələlər də şərh edilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti. Tədqiqat işi gələcəkdə Azərbaycan folklorunun ingilis dilinə tərcümə edilməsi, ingilisdilli mənbələrdə Azərbaycan folklorunun daha sistemli şəkildə araşdırılması ilə bağlı yeni tədqiqat işlərinin yazılması, ingilis-Azərbaycan ədəbi əlaqələrinin gücləndirilməsi, bu əlaqələrin sağlam elmi prinsiplər əsasında qurulması məsələlərində faydalı ola bilər.

Dissertasiyada öyrənilən mövzuya aid çoxsaylı qaynaqlar göstərilmiş, Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsinə dair daha doğru istiqamətlər müəyyən edilmişdir. Bundan başqa dissertasiyada Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı görülməsi zəruri olan işlərə dair konkret təkliflər də irəli sürülmüşdür.

Azərbaycan folkloru və ədəbiyyatı nümunələrinin gələcəkdə ingilis dilinə və digər xarici dillərə tərcüməsi zamanı dissertasiya işindən elmi-təcrübi vasitə kimi istifadə edilə bilər.

Dissertasiyanın əsas elmi nəticələrindən mövzu üzrə mühazirə oxuyan müəllimlər, tənqidçi-ədəbiyyatşünaslar faydalana bilər. Habelə tədqiqat işindən ali məktəblərin filologiya fakültələrində keçirilən xüsusi kurslarda faydalanmaq mümkündür.

Tədqiqat işi xalqımızın mənəvi-əxlaqi görüşlərini və dilimizin tarixini özündə əks etdirən folklorumuzun Avropada öyrənilməsi ilə tanış olmaq istəyən geniş oxucu auditoriyası üçün də əhəmiyyətlidir.

Tədqiqatın metod və mənbələri. İşin xarakterinə uyğun olduğu üçün tədqiqatda başlıca olaraq müqayisəli-tarixi və təsviri metoddan istifadə olunmuşdur. Araşdırma zamanı nəzəri-metodoloji mənbə kimi Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı Azərbaycan, türk, ingilis, alman, fransız, İran, polyak, rus alimlərinin yazdıqları əsərlərdən istifadə olunmuşdur.

Tədqiqat zamanı Azərbaycan ədəbiyyatı və folkloru ilə bağlı elmi araşdırmalar yazmış Şarlot F. Olbrayt, Andres Tiets, Qrouli Dən, Edvard Trijarski, U. S. Uvolker, İnqvar Svanberq, Mark Qleyzer, P. Mirabl, K. S. Mandi, Uvolker Barbara, Uvilyam Hikmən, Lyus Cefri, Emel Esin, İlhan Başgöz, A. E. Uysal, F. Sümer, İrina Jeleznovanın əsərlərindən və başlıca olaraq aşağıdakı jurnallardan istifadə edilmişdir:

«Journal of American Folklore», «Central Asiatic Journal», «Journal of Near Eastern Studies», «Middle East and South Asia Folklore Bulletin», «Western Folklore», «Azerbaijan International», «Studies in Turkish Folklore», «Iranian Studies», «Erdem», «Edebiyat», «Bulletin of the School of Oriental and African Studies», «Asian Music» və s.

Tədqiqatın aprobasiyası. İş Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Folklor İnstitutunun «Folklor nəzəriyyəsi» şöbəsində hazırlanmışdır.

Dissertasiyanın əsas tezis və müddəaları AMEA-nın aspirant və dissertantlarının elmi konfranslarında, bir sıra respublika və beynəlxalq səviyyəli

konfranslarda məruzə edilmiş, işin əsas məzmununu əhatə edən 11 məqalə, 4 tezis çap olunmuşdur.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiya işin ümumi səciyyəsinə dair qısa məlumat verən giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Dissertasiyanın əsas məzmunu: Dissertasiyanın girişində tədqiq edilən məsələlərin aktuallığı, obyekt, məqsəd və vəzifələri, tədqiqatın nəzəri əsasları və metodologiyası, əsas predmeti, elmi yeniliyi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, aprobeasiyası və tədqiqat işinin quruluşu haqqında məlumat verilir.

Dissertasiyanın birinci fəslə «Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda tədqiq tarixi» adlanır. Bu fəsil iki bölməyə ayrılır. «Azərbaycan ədəbiyyatının xaricdə öyrənilməsi ilə bağlı ümumi icmal» adlanan birinci bölmədə indiyədək Azərbaycan alimlərinin bu məsələ ilə bağlı gördüyü işlər sistemləşdirilmişdir.

Azərbaycanla Avropanın elmi-mədəni əlaqələrinin tarixi qədim olsa da, Azərbaycan ədəbiyyatının Avropada, ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsinin tarixi nisbətən sonrakı dövrlərdə başlanılmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatının xaricdə öyrənilməsi ilə bağlı yazılmış araşdırmalar sırasında R. Qayıbovanın «Azərbaycan ədəbiyyatı ingilis alimlərinin əsərlərində» tədqiqatını qeyd edə bilərik.¹ Alim bu araşdırmasında orta yüzilliklər Azərbaycan ədəbiyyatının ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı araşdırma aparmış, qədim və orta yüzilliklər Azərbaycan ədəbiyyatının mövzusu, ideyası, əsas nümayəndələri və onların bədii irsi ilə bağlı ingilisdilli alimlərin yazdıqlarını dəyərləndirmişdir.

Ə. Ağayev «Nizami və dünya ədəbiyyatı» adlı tədqiqatında böyük Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin bütövlükdə dünya və Avropa ədəbiyyatına təsiri məsələsinə toxunmuş, eləcə də bir sıra dünya alimlərinin Nizami Gəncəvi ilə bağlı fikirlərinə də yer vermişdir.²

Azərbaycan ədəbiyyatının Avropada, ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı tədqiqatlar sırasında İ. Rəhimovun «C. Q. Bayronun «Şərq poemaları»nda şərq

¹ Qayıbova R. Azərbaycan ədəbiyyatı ingilis alimlərinin əsərlərində (XI-XVI əsrlər). Filologiya elmləri namizədi adı almaq üçün yazılmış dissertasiya, Bakı, 1949.

² Ağayev Ə. Nizami və dünya ədəbiyyatı, Bakı, Azərneşr, 1964.

sözləri» tədqiqatında daha çox dilçiliklə bağlı məsələlərə yer verilsə də, bir sıra ingilis alimlərinin Azərbaycan ədəbiyyatı ilə bağlı fikirləri, araşdırmaları da tədqiq edilmişdir.³

Bu tipli araşdırmalardan birini də Ə.Rzayev yazmışdır. Onun «İngilis poeziyasının Azərbaycan dilinə tərcümə məsələləri (Bayronun «Şərq poemaları»nın materialları əsasında)» adlı tədqiqatında ingilis şeirinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi ilə bağlı problemlər araşdırılmış, ikitərəfli əlaqələrlə bağlı məsələlərə toxunulmuşdur.⁴ Alim bu elmi əsərində bütövlükdə tərcümə məsələləri ilə bağlı öz görüşlərini açıqlamış, konkret misallarla fikrini əsaslandırmış, bir sıra ingilis alimlərinin bu məsələlərə dair düşüncələrinə də yer ayırmışdır.

S. Məmmədovanın «Qərbi Avropa şərqşünaslığında XIV-XV əsr Azərbaycan poeziyasının öyrənilməsi tarixindən» adlı tədqiqatında orta əsr Azərbaycan şeirinin Qərbi Avropada öyrənilməsinin aktual problemlərinə toxunulmuşdur.⁵

20-ci yüzilliyin 80-ci illərindən başlayaraq Azərbaycan ədəbiyyatının Avropada, ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı görülən işlərin sayı artmışdır. Məsələn, f.e.d. R. İsmayılovun «Dostluq telləri» adlı araşdırması Azərbaycan-Fransa ədəbi əlaqələrinin öyrənilməsinə həsr olunmuşdur.⁶

Sonrakı dövrlərdə bu tipli araşdırmaların sayı artmışdır. Nəticədə N.Axundovun «Azərbaycan sovet ədəbiyyatı xaricdə»,⁷ İ. Arzumanlının «Nizami yaradıcılığı ingilisdilli ədəbiyyatşünaslıqda»,⁸ «Mürafə vəkilləri ingilis dilində»,⁹ Z.Ağayevin «Azərbaycan mövzusu və ədəbiyyatı Amerika Birləşmiş Ştatlarında»,¹⁰ M.İsmayılovun «N.Gəncəvinin «Yeddi gözəl» poeması ingilis dilində (şərhlər, tərcümələr, səsləşmələr)»,¹¹ Ş.Atayevanın «M.F.Axundzadə ingilisdilli ədəbiyyatşünaslıqda»,¹² M.Məmmədovanın «Şah İsmayıl Xətai

³ Rəhimov İ. «C. Q. Bayronun «Şərq poemaları»nda şərq sözləri». Filologiya elmləri namizədi Adı almaq üçün yazılmış dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı, 1958.

⁴ Rzayev Ə. İngilis poeziyasının Azərbaycan dilinə tərcümə məsələləri (Bayronun «Şərq poemaları»nın materialları əsasında). Filologiya elmləri namizədi adı almaq üçün dissertasiya. Bakı, 1969.

⁵ Məmmədova S. Qərbi Avropa şərqşünaslığında XIV-XV əsr Azərbaycan poeziyasının öyrənilməsi tarixindən. Filologiya elmləri namizədi adı almaq üçün yazılmış dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı, 1972.

⁶ İsmayılov R. «Dostluq telləri»: Azərbaycan-fransız ədəbi əlaqələri. Bakı, Yazıçı, 1982.

⁷ Axundov N. Azərbaycan sovet ədəbiyyatı xaricdə. Bakı: Yazıçı, 1987.

⁸ Arzumanlı İ. Nizami yaradıcılığı ingilisdilli ədəbiyyatşünaslıqda, filologiya elmləri namizədi adı almaq üçün yazılmış dissertasiya, Bakı, 1984.

⁹ Arzumanlı İ. «Mürafə vəkilləri» ingilis dilində. «Ədəbiyyat və incəsənət» qəz., Bakı, 1983, 25 noyabr.

¹⁰ Ağayev Z. Azərbaycan mövzusu və ədəbiyyatı Amerika Birləşmiş Ştatlarında. Bakı, Hərbi, 1995.

¹¹ İsmailov M. Nizami Gəncəvinin «Yeddi gözəl» poeması ingilis dilində (şərhlər, tərcümələr, səsləşmələr). Filologiya elmləri namizədi Adı almaq üçün yazılmış dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, 1995.

¹² Atayeva Ş. M. F. Axundzadə ingilisdilli ədəbiyyatşünaslıqda. Filologiya elmləri namizədi adı almaq üçün yazılmış

ingilisdilli qaynaqlarda»,¹³ S.Mustafanın «İngilisdilli xalqların folklorundan nümunələr»,¹⁴ O.Həsənovun «Şekspir yaradıcılığının tarixi-bədii özünəməxsusluğunun Azərbaycan dilində canlandırılması problemləri»,¹⁵ F.Quliyevin «Nizami Gəncəvinin «Leyli və Məcnun» poeması ingilis qavramında»,¹⁶ S.Tağızadənin «Rus və avropa nəşri M.F.Axundov haqqında»,¹⁷ «M.F.Axundov və Avropa»¹⁸, B.Qurbanovun «Azərbaycan incəsənəti xaricdə»¹⁹, A. Həsənovanın «Kitabi-Dədə Qorqud» ingilisdilli qaynaqlarda»²⁰, Y.Mürşüdoğlunun «Alman dilində atalar sözləri və məsəllər və onların ingilis, Azərbaycan və rus dillərində qarşılıqları»²¹, Ş.Nağıyevanın «Müasir Azərbaycan poeziyasının ingilis dilinə tərcüməsində milli koloritin saxlanması»²², Ş.Balakişiyevin «Koroğlu» dastanı Avropada»²³, T.Abbasquliyevin «İngilis atalar sözləri və məsəlləri və onların azərbaycanca, rusca qarşılıqları»²⁴, S.Məmmədovanın «Qərbi Avropa şərqşünasları Füzuli haqqında»²⁵, X.Əhmədovanın və İ.Rəhimovun «Azərbaycanca-ingiliscə, ingiliscə-azərbaycanca müxtəsər frazeoloji lüğət»²⁶ kimi kitabları və s. dəyərli araşdırmalar ortaya çıxmışdır.

Biz Azərbaycan ədəbiyyatının ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı ardıcıl iş görən və bir sıra sanballı elmi əsərlər yazan iki alimin adını ayrıca qeyd etmək istəyirik. Leyli Əliyeva və Şahin Xəlillinin elmi əsərləri Azərbaycan ədəbiyyatının ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı yazılmış ciddi əsərlər

dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı, 2005.

¹³ Məmmədova M. Şah İsmayıl Xətai ingilisdilli qaynaqlarda. Filologiya elmləri namizədi adı almaq üçün yazılmış dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı, 2003.

¹⁴ Mustafa Sabir. Uzaq ellər, doğma nəğmələr (Folklor nümunələri, şeirlər və poema). Bakı, Yazıçı, 1986.

¹⁵ Гасанов О. Проблемы воссоздания исторического художественного своеобразия произведений Шекспира на азербайджанском языке. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Баку, 1992.

¹⁶ Гулиев Ф. III. Поэма Низами Гянджави «Лейли и Меджнун» в английском восприятии. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Баку, 1990.

¹⁷ Тагизаде С. Русская и европейская печать о М. Ф. Ахундове. Баку, Язычы, 1987 с.

¹⁸ Тагизаде С. М.Ф. Ахундов и Европа. Баку: Азернешр, 1991.

¹⁹ Курбанов Б. Искусство Азербайджана за рубежом (научно-аналитический обзор зарубежной литературы). Баку, Ишыг, 1984.

²⁰ Гасанова Аида. Китаби-Деде Коркуд в англоязычных источниках. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Баку, Эльм, 1992.

²¹ Mürşüdoğlu Y. Alman dilində atalar sözləri və məsəllər və onların ingilis, Azərbaycan və rus dillərində qarşılıqları. Bakı: Nərgiz-R, 1997.

²² Nağıyeva Ş. Müasir Azərbaycan poeziyasının ingilis dilinə tərcüməsində milli koloritin saxlanması. Filologiya elmləri namizədi adı almaq üçün yazılmış dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, 1997.

²³ Balakişiyev Ş. «Koroğlu» dastanı Avropada: Filologiya elmləri namizədi adı almaq üçün yazılmış dissertasiya, Bakı, 2005.

²⁴ Abbasquliyev T. İngilis atalar sözləri və məsəlləri və onların azərbaycanca, rusca qarşılıqları. Bakı, Elm, 1981.

²⁵ Məmmədova S. Qərbi Avropa şərqşünasları Füzuli haqqında // Elm və həyat, 1972, № 3.

²⁶ Azərbaycanca-ingiliscə, ingiliscə-azərbaycanca müxtəsər frazeoloji lüğət (tərtib edənlər: X. Əhmədova, İ. Rəhimov). Bakı, Azərbaycan Dövlət Tədris-Pedaqoji Ədəbiyyatı Nəşriyyatı, 1962.

sırasında önəmli yer tutur. Bu baxımdan Leyli Əliyevanın «Füzuli və ingilis şərqşünaslığı» kitabını²⁷, eləcə də alimin «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı və bir sıra orta yüzilliklər Azərbaycan şairlərinin ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı yazdığı məqalələri ayrıca qeyd etmək istəyirik.²⁸

Ş.Xəlilli isə bu sahədə «Azərbaycan-ingilis ədəbi əlaqələri»²⁹ və «Klassik poeziya və ədəbi əlaqələr» adlı iki sanballı kitab, Azərbaycan folklorunun və ədəbiyyatının ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı onlarla məqalələr çap etdirmişdir.

Bütövlükdə Azərbaycan ədəbiyyatının Avropada, ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi və tərcüməsi ilə bağlı bir sıra işlər görülsə də, eyni sözü Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı demək çətindir. Doğrudur, Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsinə dair də bir sıra araşdırmalar yazılmışdır və bu barədə birinci fəslin «Xaricdə Azərbaycan ədəbiyyatına dair yazılmış araşdırmaların Azərbaycanda öyrənilməsi» adlanan ikinci bölməsində məlumat verilir.

Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsinin tarixi ilə bağlı iki istiqamət özünü göstərir. Bu istiqamətlərdən biri Azərbaycan folklor nümunələrinin ingilisdilli qaynaqlarda tədqiq edilməsi və Azərbaycan alimlərinin bu tədqiqatlarla bağlı elmi araşdırmalar yazmasıdır.

Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı ikinci istiqamət isə Azərbaycan folklor nümunələrinin ingilis dilinə tərcüməsi ilə bağlıdır. Biz Azərbaycan folklorunun ingilis dilinə tərcümə olunmuş nümunələri ilə bağlı görülmüş işləri də ümumiləşdirmək, təhlil etmək və bir sıra nəticələr çıxarmağı doğru sayırıq.

Burada bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, indiyədək Azərbaycan folklor nümunələrinin ingilis dilinə orijinaldan tərcümə olunmuş nümunələrinin sayı olduqca azdır. Tərcümə olunmuş nümunələr öncə rus dilinə çevrilmiş, daha sonra isə ingilis dilinə tərcümə edilmişdir. Bizcə, təkcə bu fakt Azərbaycan

²⁷ Əliyeva L. Füzuli və ingilis şərqşünaslığı. Bakı, Ozan, 1997.

²⁸ Əliyeva L. «Kitabi-Dədə Qorqud» Amerika aliminin tədqiqatında // Elmi araşdırmalar, «Nurlan», 2000, № 3-4, s. 10-13.

²⁹ Xəlilli Ş. Azərbaycan-ingilis ədəbi əlaqələri (folklor materialları əsasında). Bakı: Azərbaycan Milli Ensiklopediyası nəşriyyat poliqrafiya birliyi, 2002.

folklor nümunələrinin ingilis dilinə tərcüməsinin hansı səviyyədə olmasını aydın göstərir.

Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı yuxarıda adlarını çəkdiyimiz tədqiqatlarda epizodik şəkildə danışılmışdır. Ancaq bu məsələ ilə bağlı bir sıra elmi araşdırmalar da yazılmışdır. Biz bu araşdırmalar sırasında Aidə Həsənovanın «Kitabi-Dədə Qorqud» ingilisdilli mənbələrdə» adlı namizədlik dissertasiyasını ayrıca qeyd etmək istəyirik³⁰.

«Kitabi-Dədə Qorqud»un ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı məsələlərin araşdırılması yönündə Şahin Xəlillinin «Azərbaycan-ingilis ədəbi əlaqələri» adlı kitabının ikinci fəslində olan «Kitabi-Dədə Qorqud» və «Koroğlu» dastanları ingilis şərqşünaslığında» adlı tədqiqatını ayrıca qeyd etmək istəyirik. Alim, bu araşdırmasında «Kitabi-Dədə Qorqud»un alman, ingilis, fars, ispan, fransız və başqa dillərə tərcüməsi ilə bağlı məlumat vermişdir. O, araşdırmasına F.Robertin «Dədəm Qorqudun Kitabı»nda elementlər» (F.Robert «Epic Elements in Dedem Korkudun Kitabı»), C.Lyuisin «Dədə Qorqud Kitabı» (G.Lewis «The Book of Dede Korkut»), F.Sümərin «Dədə Qorqud Kitabı» (F. Sumer «The Book of Dede Korkut»), P.Mirablın «Dədə Qorqud tərəfindən söylənmiş və oxunmuş Oğuz insanların kitabı və ya əfsanələri» (P.Mirabile «The Book of the Oghuz peoples or legends told and sung by Dede Korkut») adlı tədqiqatları və bir sıra əsərləri daxil edərək «Kitabi-Dədə Qorqud»un ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı görülən işləri dəyərləndirmişdir.

Son dövrlərdə «Kitabi-Dədə Qorqud»un ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı bir sıra yeni məqalələr də yazılmışdır. Bu məqalələrə misal olaraq Ş.Xəlillinin «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanında şamançılıq (Azərbaycan, türk və ingilis mənbələri əsasında),³¹ S.Əliyevin «Dədə Qorqud Kitabı»nın ingilis dilinə P.Mirabl tərcüməsinin linqvistik poetik özəllikləri»³² adlı məqalələrini göstərə bilərik. Bu adı çəkilən ikinci məqalədə alim «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının ingilis dilinə tərcüməsi ilə bağlı məsələləri təhlil etmişdir. O, həm «Kitabi-Dədə

³⁰ Гасанова Аида. Книжки-Дедэ Коркуд в англоязычных источниках. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Баку, Эльм, 1992.

³¹ Xəlilli Ş. «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanında şamançılıq (Azərbaycan türk və ingilis mənbələri əsasında) / «Türk Dastanları Türk xalqlarının ədəbi salnaməsidir» adlı beynəlxalq konfransın materialları. Bakı, 2004.

³² Əliyev S. «Dədə Qorqud Kitabı»nın ingilis dilinə P.Mirabl tərcüməsinin linqvistik poetik özəllikləri / Türk Dastanları Türk xalqlarının ədəbi salnaməsidir. Beynəlxalq konfrans. Bakı, 2004, səh. 337-343.

Qorqud»un 1970-ci ildə F.Sümər, A.Uysal, V.Uolker tərəfindən edilmiş ilk tərcüməsinə,³³ C.Lyuisin etdiyi ikinci tərcüməyə,³⁴ həm də R. Mirablin etdiyi üçüncü tərcüməyə³⁵ diqqət yetirmiş, ancaq sonuncu tərcümənin üzərində ayrıca dayanmışdır.

Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq dastanı olan «**Koroğlu**»nun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı da bir sıra əsərlər yazılmışdır. Bu məsələ ilə bağlı Şahbaz Balakışiyev «Koroğlu» dastanı Avropada» adlı namizədlik dissertasiyası yazmışdır.³⁶ Doğrudur, bu dissertasiyada «Koroğlu» dastanının ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi məsələsi deyil, daha çox İ.Şopen, A.Xodzko, J.Sand, A.Haksthazenin yazdığı məqalələr, eləcə də 1856-cı ildə S. S. Penn tərəfindən rus dilində çap olunmuş «Koroğlu» dastanının tərcüməsi ilə bağlı məsələlər araşdırılmışdır.

«Koroğlu» dastanının birbaşa ingilis dilinə tərcüməsi və ingilisdilli alimlər tərəfindən öyrənilməsi ilə bağlı f.e.d. Şahin Xəlillinin yazdığı «Koroğlu» dastanının ingilis dilinə tərcüməsi və bir iqtibas haqqında» adlı araşdırması da diqqətə layiqdir.³⁷

Şahin Xəlillinin fikrincə, A.Xodzkonun «Koroğlu» dastanının 1842-ci il London nəşrindən sonra Qərbi Avropada bir sıra tərcümələr meydana çıxmış, onun tərcüməsi başqa tərcümələr üçün mənbəyə çevrilmiş, «Koroğlu»nun ingilis tərcüməsi əsasında S.Pennin rus, Ad.Brelyenin fransız, O.Vulfun alman tərcümələri ortaya çıxmışdır.³⁸

Azərbaycan folklorunun ingilis folkloru ilə müqayisəli şəkildə öyrənilməsi ilə bağlı yazılmış tədqiqatların sayı artır və bu sahədəki ciddi əsərlərdən biri f.e.d. Şahin Xəlilliyə məxsusdur. Alimin «Azərbaycan və ingilis folklorunda paralellər»

³³ Faruk Sumer, Ahmet E. Uysal, Warren S.Walker. The Book of Dede Korkut. A Turkish epic. London, 1972, 212 p.

³⁴ Lewis G. The Book of Dede Korkut, Harmondsworth, England: Penguin, 1974, 213 p.

³⁵ Mirabile P. The book of the Oghuz Peoples or legends told and sung by Dede Korkut. Istanbul, 1990.

³⁶ Balakışiyev Ş. «Koroğlu» dastanı Avropada: Filologiya elmləri namizədi adı almaq üçün yazılmış dissertasiya, Bakı, 2005.

³⁷ Xəlilli Ş. Azərbaycan-ingilis ədəbi əlaqələri (folklor materialları əsasında). Bakı, Azərbaycan Milli Ensiklopediyası nəşriyyat poliqrafiya birliyi, 2002.

³⁸ Xəlilli Ş. Azərbaycan-ingilis ədəbi əlaqələri (folklor materialları əsasında). Bakı, Azərbaycan Milli Ensiklopediyası nəşriyyat poliqrafiya birliyi, 2002, s. 173.

adlı araşdırmasında bir sıra Azərbaycan folklor nümunələri əvvəlki tədqiqatlarla müqayisədə daha sistemli şəkildə ingilis folkloru ilə müqayisə edilmişdir.³⁹

Azərbaycan folklorunun ingilis dilinə tərcümə olunmuş nümunələri sırasında **alqış və qarğışlar** ayrıca yer tutur. Ə. Hacıyeva və A. Hacıyevanın çap etdirdikləri «İngilis-Azərbaycan dillərində alqış və qarğışların müxtəsər lüğəti» adlı kitab bu baxımdan diqqətəlayiqdir.⁴⁰

Azərbaycan alimləri milli folklorun ən dəyərli nümunələrindən olan **atalar sözlərinin** ingilis dilinə tərcüməsi, onların bu dildə qarşılığının müəyyən edilməsi sahəsində də müəyyən işlər görmüşlər. «Azərbaycanca-ingiliscə, ingiliscə-azərbaycanca müxtəsər frazeoloji lüğət» adlı kitab bu yöndə görülmüş işlərdən biridir.⁴¹ Bu kitabda frazeoloji birləşmələrlə birgə, dörd yüzə yaxın atalar sözü də verilmişdir.

Azərbaycan atalar sözlərində olduğu kimi, ingilis atalar sözlərində də variantlıq var. İngilis atalar sözləri də yığcamdır, ideya az sözlə və dəqiq ifadə edilir. İngilis atalar sözlərində də Azərbaycan atalar sözləri kimi başlıca ideyanı yadda saxlamaq üçün qafiyə sözlərdən istifadə olunur. İngilis atalar sözlərinin məzmunu da Azərbaycan atalar sözləri kimi müxtəlifdir. Bu atalar sözləri arasında insanın dünya görüşü, həyata, yaradılışa baxışı, sevgisi əsas yer tutur.

Hər iki xalqın atalar sözlərinin müqayisəsi onu göstərir ki, onlar arasında istər məzmun, istərsə də poetik quruluş baxımından çox ciddi yaxınlıqlar var.

Azərbaycan folklorunun ingilis dilinə tərcüməsi ilə bağlı görülmüş işlərin sırasında həm folklor materialları, həm klassik Azərbaycan ədəbiyyatı, həm də müasir Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrinin ingilis dilinə tərcüməsini əhatə edən və 1969-cu ildə Moskvada çap olunmuş «Azerbaijani Poetry» («Azərbaycan poeziya antologiyası») kitabı ayrıca yer tutur.⁴²

Bu kitabda Azərbaycan folkloruna da ayrıca yer verilmişdir. «Kitabi-Dədə Qorqud», «Əsli və Kərəm», «Koroğlu», «Qaçaq Nəbi» dastanlarından müəyyən hissələr ingilis dilinə tərcümə edilmişdir. Kitabda Azərbaycan aşığılarından Aşıq

³⁹ Xəlilli Ş. Azərbaycan-ingilis ədəbi əlaqələri (folklor materialları əsasında). Bakı: Azərbaycan Milli Ensiklopediyası nəşriyyat poliqrafiya birliyi, 2002, s. 38.

⁴⁰ Hacıyeva Ə., Hacıyeva A. İngilis-Azərbaycan dillərində alqış və qarğışların müxtəsər lüğəti. Bakı, Sabah, 2002.

⁴¹ Azərbaycanca-ingiliscə, ingiliscə-azərbaycanca müxtəsər frazeoloji lüğət (tərtib edənlər: X. Əhmədova, İ. Rəhimov). Bakı: Azərbaycan Dövlət Tədris-Pedaqoji Ədəbiyyatı Nəşriyyatı, 1962.

⁴² Azerbaijani Poetry (classic, modern, traditional). Edited by M.Ibrahimov. Moscow, 1969, 662 p.

Qurbaninin, Aşıq Abbas Tufarqanlının, Xəstə Qasımın, Aşıq Ələsgərin, Aşıq Hüseyn Bozalqanlının, Aşıq Şəmşirin, Aşıq Hüseyn Cavanın ingilis dilinə çevrilmiş şeirləri çap olunmuşdur.⁴³

Bu kitabda Azərbaycan **bayatılarına, laylalarına** da yer ayrılmışdır. Kitabda verilmiş bayatı və laylaları ingilis dilinə Qladius Evans tərcümə etmişdir. Tərcüməçi öncə bayatı haqqında qısa məlumat vermiş, bayatının Azərbaycan folklorundakı yerini və bu folklor nümunəsinin poetik quruluşunu qısaca şərh etmişdir. Kitabda 76 Azərbaycan bayatı və laylası ingilis dilinə tərcümə olunmuşdur. Bu bayatı və laylaların mövzusu da müxtəlifdir.

Azərbaycan folklorunun ingilis dilinə tərcümə olunmuş nümunələri sırasında **Molla Nəsrəddin lətifələri** də yer tutur. Bəylər Hacıyev Molla Nəsrəddin lətifələrinin bir hissəsini ingilis dilinə çevirərək «101 jokes of Mullah Nasreddin» adı ilə çap etdirmişdir.⁴⁴

Molla Nəsrəddin lətifələri ilə bağlı ingilis dilində nəşr olunan «Azerbaijan International» jurnalında da məlumat verilmişdir⁴⁵. Bu məlumatda Molla Nəsrəddin şəxsiyyətinin və onun lətifələrinin türklər arasında, eləcə də bir sıra dünya xalqları arasında çox tanındığı bildirilir.

«Azerbaijan International» jurnalının Azərbaycan folklorunun ingilisdilli oxuculara çatdırılması ilə bağlı gördüyü işlər təqdirəlayiqdir. Biz bu görülən işləri iki yerə ayıra bilərik. Birincisi, jurnal bir sıra Azərbaycan folklor nümunələrini ingilis dilinə tərcümə edir. Bu tərcümələrə misal olaraq Molla Nəsrəddin lətifələrini, atalar sözlərini, nağılları, bayatıları, tapmacaları, «Kitabi-Dədə Qorqud» və «Koroğlu» dastanlarından müəyyən hissələri göstərə bilərik.

İkinci istiqamət isə Azərbaycan folkloru ilə bağlı bir sıra araşdırmaların yazılmasıdır. Həm Azərbaycan alimlərinin, həm də ingilis alimlərinin yazdıqları bu məqalələr Azərbaycan folklorunun öyrənilməsi ilə bağlı bir qaynaqdır. Doğrudur, bu məqalələr həcmcə o qədər də böyük deyil, ancaq Azərbaycan folkloru ilə bağlı ən önəmli məlumatları təhlil etmək baxımından dəyərlidir.

⁴³ Azerbaijanian Poetry (classic, modern, traditional). Edited by M.Ibrahimov. Moscow, 1969, p. 535-661.

⁴⁴ Hacıyev B. 101 jokes of Mullah Nasreddin. Baku: Khazar University Press, 1988.

⁴⁵ Giyasbeyli N. Molla Nasreddin, The Magazine // Azerbaijan International. USA, New-York, 1996, 4.3. Autumn, p. 20-23.

Son zamanlar Azərbaycan ədəbiyyatı, mifologiyası və folkloru ilə bağlı ingilis dilində yazılan məqalələrin sayı xeyli artmışdır. Azərbaycan alimləri milli ədəbiyyatın, folklorun və mifologiyanın ayrı-ayrı problemləri ilə bağlı ingilis dilində bir sıra məqalələr çap etdirmişdir. Bu məqalələr arasında aşağıda adları göstərilənlər ayrıca yer tutur:

T.Hacıyev «Myth, allegory and history in written belles-letters», F.Qasımzadə «About myths matter», A.Nəbiyev «About the sources of Azerbaijanian mythology», K.Allahyarov «Mythological geographical sources about Zoroaster's native land», M.Qasımlı «Mythological and historical status of «Gorgud's» image on Turkish epic thought», C.Nağıyev «One mythical Korean hero and Korean-Azerbaijani myth-folklore relations», Q.Namazov «Cosmogonic myth», P.Xəlilov «Myth, nation, fiction», Ə.Ramiz «Turkic mythology and new world order», E.Əzizov «The ancient Turkic legend and Azerbaijan folklore», M.Fərəcova «Myth and legends in the rock pictures of Azerbaijan», Z.Həsənov «Historical and mythological parallels between the legend of Herodotus about Cimmerians and «sons of blind slaves» and epos «Koroglu», İ.Nəcəfova «Attention to the Moon in ancient Azerbaijan and Korea» və s.⁴⁶

Bu deyilənlərdən aydın olur ki, Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi, folklor nümunələrinin ingilis dilinə tərcüməsi ilə bağlı bir sıra elmi işlər görülmüşdür. Son illərdə isə bu yöndə yazılmış elmi məqalələrin sayı artır. Ancaq bütövlükdə götürdükdə işlər o qədər də qənaətbəxş deyil.

Dissertasiyanın ikinci fəslı «İngilisdilli folklorşünaslıqda Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının araşdırılması» adlanır və səkkiz bölmədən ibarətdir.

Bu fəsildə ingilisdilli qaynaqlarda Azərbaycan folkloru ilə bağlı öyrənilən məsələlərdən biri **Novruz bayramıdır**. Doğrudur, bu bayramla bağlı ingilisdilli qaynaqlarda elə də çox mənbə yoxdur. Novruzla bağlı olan məqalələr, əsasən, İran alimləri tərəfindən yazılmışdır. Bu məqalələrdən biri Əli Şəriətiyə məxsusdur.⁴⁷

Əli Şəriəti Novruz bayramının tarixi ilə bağlı da qısa bilgi vermişdir. Ona görə, bu bayramın yaşını müəyyən etmək çətindir. Novruz təbiətin bayramıdır. O,

⁴⁶ Myth, nation, literature, 2006 New Silk Road International Literary Symposium. Baku, 2006.

⁴⁷ Shariati A. Nowruz // Iranian Studies, 1986, volume XIX, № 3-4, p. 235-241.

İslamdan qabaq da, sonra da - hər zaman keçirilmişdir. Ürəyində bu bayrama böyük sevgi olduğundan xalq ayrı-ayrı dövrlərdəki qadağalara, zülmə, qanlı qırğınlara baxmayaraq, hər zaman Novruz bayramını şəraitə uyğun olaraq gizli və açıq şəkildə qeyd etmişdir.

Əli Şəriətinin «Novruz» adlı məqaləsindən çıxan nəticənin biri də budur ki, bu bayram yalnız folklorla bağlı mərasim deyil, onun siyasi, sosial, etnoqrafik və mədəni dəyərləri də vardır. Bu bayram milli düşüncənin tərkib hissəsidir, o, insanları birləşdirir, onlar arasında milli birlik yaradır. Novruz bayramı sevgi, paylaşma, yardımlaşma, tarixdən, adət-ənənədən güc alma bayramıdır.

İngilisdilli qaynaqlarda Azərbaycan folklorunu təhlil edərkən onu ilk sırada ayrı-ayrı türk xalqlarının şifahi ədəbiyyatı ilə, eləcə də dünya xalqlarının folklor nümunələri ilə müqayisə etməyə çalışmışlar. Belə maraqlı araşdırmalardan biri «**süd dişi**» mərasimi ilə bağlıdır. Bu barədə yazılmış məqalənin müəllifi İncvar Svanberqdir. Məqalə «Türk və qohum xalqlar arasında diş folkloru» («The Folklore of Teeth Among Turkic and Adjacent Peoples») adlanır. Bu məqalədə müəllif uşaq həyatının ilk addımının çox önəmli olduğunu bildirir və göstərir ki, dünyanın ayrı-ayrı xalqlarında uşağın ilk addımı müxtəlif törənlərlə qeyd olunur.

Alim araşdırmasında Azərbaycan türklərinin süd dişi ilə bağlı deyimlərinə də yer ayırıb. Onun bildirdiyinə görə, bu adət Təbrizdə Azərbaycan türkləri arasında geniş yayılıb. Təbriz türkləri süd dişini dama atırlar və qarğaya müraciət edirlər:

«Qarğa, mənə diş yetir,
Ağzında yemiş yetir».⁴⁸

İncvar Svanberqin «Türk və qohum xalqlar arasında diş folkloru» məqaləsinin təhlili bir sıra nəticələr çıxarmağa əsas verir. Öncə onu deməliyik ki, alim bu məqaləni çoxsaylı qaynaqlar və bilgilər əsasında yazmışdır. O, demək olar ki, əksər xalqların folklorunda olan süd dişi ilə bağlı adətləri tədqiqata daxil etmişdir. Bu araşdırmadan aydın olur ki, süd dişi ilə bağlı mərasimlər və deyimlər dünyanın əksər xalqlarında var. Süd dişi ilə bağlı inanclar, onunla bağlı keçirilən mərasimlər, müraciət formaları arasında ümumi cəhətlər çoxdur. Qədim insanlar süd dişinin çıxmasını uşağın həyatında önəmli bir mərhələ sayır, onun artıq

⁴⁸ Svanberg Ingvar. The folklore of teeth among Turkic and Adjacent Peoples // Central Asiatic Journal, 1988, volume 31, № 1-2, p. 111-137.

böyüdüyünün göstəricisi hesab edirdilər. Süd dişi mərasimlərində diqqəti çəkən məsələlərdən biri də odur ki, insanlar süd dişinin düşməsi və ya dişin çıxması ilə bağlı keçirilən mərasimlərdə uşağın gələcəyinə dair arzularını da ifadə edirlər.

İngilisdilli qaynaqlarda Azərbaycan folkloru ilə bağlı öyrənilən məsələlərdən biri də **Azərbaycan atalar sözləridir**. Amerikanın İndiana Universitetinin professoru, görkəmli alim, türk folklorunun Amerikada tanındılması ilə bağlı çoxsaylı elmi işlərin müəllifi İlhan Başgöz 1984-cü ildə Cənubi Azərbaycan ziyalılarında olan Əli Əsgər Müctəhidinin «Əmsal və hekəm dər ləhceye-məhəlliye-Azərbaycan» («Azərbaycan yerli dialektlərində atalar sözləri və hikmətlər») kitabını «Azərbaycan atalar sözləri» («Azerbaijani Proverbs») adı ilə çap etdirmişdir.⁴⁹ Bu dəyərli əsərin redaktoru Həsən Cavadi və professor İlhan Başgöz kitaba ön söz yazmışlar.

Amerikanın İndiana Universitetinin çap etdirdiyi «Azərbaycan atalar sözləri» kitabında üç mindən çox atalar sözü və hikmətli deyimlər var. Kitaba Təbriz Universitetinin professoru Məhəmməd Əli Daneşvər izah xarakterli ön söz yazmışdır.

Əli Əsgər Müctəhidi kitabı aşağıdakı prinsiplər əsasında tərtib etmişdir:

O, atalar sözlərinin dil və üslubuna toxunmamış, kitabın sonunda əlifba sırası ilə çətin sözlərin lüğətini vermişdir. Lüğətdə Azərbaycan türkcəsində sözlər verilmiş, sonra bu sözlərin farsca tərcüməsi, daha sonra isə verilmiş hər bir konkret sözün başqa bir sinonimi göstərilmişdir.

Azərbaycan türkcəsində verilmiş atalar sözlərinin qarşısında farsca, bir sıra hallarda ərəbcə, bəzən də ingiliscə və fransızca qarşılıqları verilmişdir. Müəllif əsasən daha geniş yayılmış atalar sözlərinə yer vermiş, bir sıra hallarda isə bu atalar sözlərinin və hikmətli deyimlərin variantlarını da göstərmişdir.

Əli Əsgər Müctəhidinin «Azərbaycan atalar sözləri» kitabının Bakıda çap olunması da qarşıda duran işlərdən biridir.

İngilisdilli qaynaqlarda Azərbaycan folkloru ilə bağlı öyrənilən məsələlərdən biri də **tapmacalardır**. Amerika alimi Andres Tietzin «Türk və İran tapmacaları» («Turkish and Iranian riddles») adlı məqaləsində Türk və İran tapmacalarını

⁴⁹ Mujtehidi Ali Asgher. Azerbaijani proverbs. Pedmen Jahan book Co, 1984, 289 p.

müqayisə edərkən Azərbaycan tapmacalarından da nümunələr vermişdir.⁵⁰ O, araşdırmasında Azərbaycan tapmacalarının orijinalını verməklə yanaşı, onları ingilis dilinə də tərcümə etmişdir.

Bu araşdırmanın ən önəmli cəhətlərindən biri odur ki, alim tapmacaları şərh edərkən demək olar ki, bütün türk məkanında, məsələn, Türkiyə və Azərbaycan türklərində, türkmənlərdə, uyuqlarda, tatarlarda və özbəklərdə və qaqazlarda eyni tapmacanın variantlarını üzə çıxarmış və onları fars-tacik tapmacaları ilə müqayisə etməyə çalışmışdır.

Müəllifin türk və fars tapmacalarının müqayisəsi ilə bağlı qənaəti belədir:

«Fakt budur ki, türk tapmacası geniş yayılmışdır və bu fakt dəqiq göstərir ki, eyni şeyi biz İran tapmacaları haqqında deyə bilmərik. Ona görə də, türk tapmaca folkloru İran tapmaca folklorundan daha geniş yayılıb».⁵¹

İngilisdilli qaynaqlarda Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı ilə bağlı öyrənilən məsələlərdən biri də **röya**, ya da «**buta**» **motividir**. Bilindiyi kimi, ümumtürk, o sıradan Azərbaycan el ədəbiyyatında, xüsusilə də dastanlarda, nağıllarda röya və buta motivi geniş yer tutur. Ayrı-ayrı araşdırmalarda bu məsələ öyrənilmiş, onunla bağlı bir sıra tədqiqatlar yazılmışdır. Röya və eşq badəsi motivi türk xalqının inancları, dünyagörüşü, Allah, həyat, insan, sevgi, haqq aşığı kimi anlayışlarla sıx bağlıdır.

Türk alimlərindən Süleyman Kazmazın ingilis dilində yazdığı «Türk xalq ədəbiyyatında röya və eşq badəsi motivi» («The Theme Of Initiation Through Dream In Turkish Folk Literature») adlı məqaləsi «Erdem» jurnalında çap olunmuşdur.⁵² Müəllif məqaləsində öncə sevgi anlayışına aydınlıq gətirmişdir. O, sevginin insan-Allah, insan-təbiət, insan-insan münasibətlərində önəmli yer tutduğunu açıqlamışdır. Müəllif, eşq badəsi və yuxu motivinin tək-cə türk folklorunda deyil, eləcə də türk divan və təsəvvüf ədəbiyyatında da yer tutduğunu bildirmişdir. Təsəvvüf ədəbiyyatında aşıqın qəlbində ancaq Allah sevgisi var. O, hər şeyin Allahdan olduğuna inanır, ömür boyu o uca varlığa qovuşmağa can atır. Təsəvvüf ədəbiyyatında sevginin qaynağı əbədi və əzəli olan Tanrıdır.

⁵⁰ Andreas Tietze. Turkish and Iranian Riddles // Studies in Turkish Folklore. Indiana University, № 1, p. 200-209.

⁵¹ Andreas Tietze. Turkish and Iranian Riddles // Studies in Turkish Folklore. Indiana University, № 1, p. 208.

⁵² Kazmaz S. The theme of initiation through dream in Turkish folk literature // Erdem, 1985, volume 1, № 1, p. 209-215.

Müəllifə görə, xalq ədəbiyyatındakı eşq anlayışı divan və təsəvvüf ədəbiyyatından fərqlənir. Xalq ədəbiyyatında şair yetkinlik yaşına çatanda yuxusunda son dərəcə gözəl bir qız görür və Xızır, ya da pirlərin əlindən badə içir. Sonra oyanan gənc həyatı boyu saz çalır, şeirlər qoşur.

Azərbaycan folkloru ilə bağlı ingilisdilli qaynaqlarda ən çox öyrənilən məsələlərdən biri **Azərbaycan aşığı ədəbiyyatıdır**. Alimlər bu ədəbiyyatın ayrı-ayrı problemləri ilə bağlı məqalələr yazmış, tərcüməçilər isə Aşiq Qurbani, Xəstə Qasım, Aşiq Abbas Tufarqanlı, Aşiq Ələsgər, Aşiq Hüseyn Bozalqanlı, Aşiq Şəmşir, Aşiq Hüseyn Cavan kimi Azərbaycan aşıqlarının şeirlərini ingilis dilinə tərcümə etmişlər.

Azərbaycan aşığı ədəbiyyatı ilə bağlı araşdırma yazan alimlərdən biri Şarlot Olbraytdır (Charlotte F. Albright). O, Azərbaycan aşığı ədəbiyyatı ilə bağlı dissertasiya yazmış və bir sıra məqalələr çap etdirmişdir. Onun Azərbaycan aşığı ədəbiyyatı ilə bağlı yazdığı məqalələrdən biri «Azərbaycan Aşığı: Musiqiçinin dəyişən cəmiyyətə uyğunlaşması» («The Azerbaijani Ashiq: A Musician's Adaptations to a Changing Society») adlanır⁵³.

Şarlot Olbrayt bu məqaləsində ilk sırada «aşığı» sözünün və bütövlükdə aşığı sənətinin, aşığı ədəbiyyatının mənşəyi məsələsinə toxunmuşdur. O, bu məsələni aydınlaşdırmaq üçün Azərbaycan, İran, Türkiyə, Orta Asiya alimlərinin yazdıqları elmi araşdırmalardan qaynaq kimi istifadə etmişdir.

Alim belə bir fikri də vurğulayır ki, aşıqlar türk toplumlarının mənəvi, əxlaqi dəyərlərinin qorunmasında önəmli yer tutmuşlar. Onlar öz sazı və sözü ilə türk toplumunu tərbiyə etmiş, onları qorumuş və ucaltmışlar. Onlar söylədikləri rəvayətlərlə, dastanlarla milli-mənəvi dəyərləri təbliğ etmiş, toplumun qoruyucusuna çevrilmişlər. Alim aşıqların mənşəyini qədim türk düşüncə sistemi olan şamanizmlə bağlayır. Ona görə, Azərbaycan poetik-musiqi mədəniyyəti türk xalqlarının yaşı qədər qədimdir: İslamdan əvvəlki dövrlərdə bu şair-musiqiçilər bəzi Türk qrupları arasında şamanlar kimi fəaliyyət göstərirdilər.⁵⁴

⁵³ Charlotte F. Albright. The Azerbaijani Ashiq: A musician's adaptations to a changing society // Edebiyat, 1988, volume 11, № 1-2, p. 205-217.

⁵⁴ Charlotte F. Albright. The Azerbaijani Ashiq: A musician's adaptations to a changing society // Edebiyat, 1988, volume 11, № 1-2, p. 205.

Aşıqla ozanı eyniləşdirən Şarlot Olbrayt adı çəkilən araşdırmasında Azərbaycan aşıq ədəbiyyatının janrlarına da toxunur. O, ayrı-ayrı janrlar haqqında qısa bilgi verərək, əsasən, qoşma və gəraylının üzərində durur. O, aşıq şeirinin janrlarını təhlil edərkən ayrı-ayrı türk bölgələrindən olan nümunələri misal gətirir. Alim daha çox Şimali və Cənubi Azərbaycanda aşıq şeirinin janrları üzərində dayanır. Onun qənaətinə görə, aşıq şeirinə mənsub olan janrlarından ən çox yayılanı qoşma və gəraylıdır.

Şarlot Olbraytın Azərbaycan aşıq sənəti ilə bağlı yazdığı başqa bir məqalə «Azərbaycan aşığı və onun dastan ifası» («The Azerbaijani Ashig and His Performance of a Dastan») adlanır⁵⁵. Alim bu məqalədə Azərbaycan aşıq sənətinin yaranması, keçdiyi yol, fəaliyyət prinsipləri və çağdaş durumu ilə bağlı bilgi verir.

Şarlot Olbrayt aşıq məclislərinin quruluşuna da toxunur. Onun fikrincə, bu məclislər qeyri-formal nitq, məclislə salamlaşma, təqdimat, şifahi şeir və musiqidən ibarətdir.

Azərbaycan folklorunun ingilisdilli qaynaqlar üzrə öyrənilməsi ilə bağlı son zamanlar görülmüş işlər sırasında tanınmış macar alimi Yanoş Şipoşun «Azərbaycan el havaları – musiqinin ilkin qaynaqlarında» («Azeri Folksongs – at the Fountain – Head of Music») adlı kitabı xüsusi yer tutur⁵⁶. O, Azərbaycanın bölgələrini gəzmiş, Azərbaycanda yaşayan ayrı-ayrı xalqların folklor musiqisini toplamış, bu musiqi nümunələrinin notunu hazırlamış və bu nümunələri təhlil etmişdir. Müəllifə görə, hər bir millət öz xalq musiqisinin özünəməxsus və ümumi cəhətlərini müəyyən etmək üçün qonşu xalqların, qohum millətlərin musiqisini bilməlidir. O, araşdırmasında müqayisəli təhlil metoduna üstünlük vermişdir.

Alim araşdırmasında Azərbaycan folklor mahnıları ilə Anadolu türklərinin folklor mahnılarını müqayisə etmişdir. Onun fikrinə görə, Azərbaycan türkləri ilə Anadolu türklərinin etnogenezində eyni türk tayfaları iştirak etmişlər. O, Anadoluda topladığı iki min folklor havasını və üç minə yaxın melodiyanı öyrənmişdir. Tədqiqatçı eyni zamanda altı yüz əlli Azərbaycan folklor havasını və üç yüzə qədər melodiyanı araşdırmışdır.

⁵⁵ Charlotte F. Albright. The Azerbaijani Ashig and his performance of a dastan // Iranian Studies, 1976, volume IX, № 4, p. 220-247.

⁵⁶ Yanos Sipos. Azeri Folksongs. At the Fountain – Head of Music. Budapest, 2005, p. 604.

Dissertasiyanın üçüncü fəslı «Azərbaycan aşıq şeirinin ingilis dilinə tərcüməsi ilə bağlı məsələlər» adlanır. Bu fəsil iki bölməyə ayrılmışdır. Birinci bölmədə XVI – XVIII əsr Azərbaycan el sənətkarlarının şeirlərinin ingilis dilinə tərcüməsi ilə bağlı məsələlər təhlil edilmişdir.

Dissertasiyanın bu fəslində Azərbaycan aşıq ədəbiyyatının Aşıq Qurbani, Aşıq Abbas Tufarqanlı, Xəstə Qasım, Aşıq Ələsgər, Aşıq Hüseyn Bozalqanlı, Aşıq Hüseyn Cavan, Aşıq Şəmşir kimi qüdrətli nümayəndələrinin bir sıra şeirlərinin ingilis dilinə tərcüməsi araşdırılmışdır. Şeirləri tərcümə olunmuş aşığın yaradıcılığının başlıca xüsusiyyətləri göstərilmiş, ingilis dilinə tərcümə edilmiş şeirin ideya və məzmununa qısaca münasibət bildirilmişdir. Dissertasiyanın həcmi imkan vermədiyinə görə ingilis dilinə çevrilmiş şeirlərin Azərbaycan və ingilis dilindəki variantlarının heç də hamısı verilməmişdir. Təhlil zamanı qüsurlu tərcümə variantları göstərilmiş, zəruri hallarda sözlün, misranın, bəndin ingilis dilinə mümkün tərcümə variantları təqdim edilmişdir.

İngilis tərcüməçisi Dorian Rotenberq Azərbaycan aşıqlarını tərcümə edərkən Aşıq Qurbaniyə ayrıca yer vermiş, onun «Bənövşə», «Göz dəyər sənə», «Nədəndi» şeirlərini ingilis dilinə çevirmişdir⁵⁷.

Tərcüməçi aşığın «Bənövşə» şeirini tərcümə edərkən şeirin quruluşunu və bədii xüsusiyyətlərini saxlamağa çalışmışdır. Şeirin birinci bəndinin birinci misrasında frazeoloji birləşmə işləndiyindən («başına dönmək») tərcüməçi şeirin ingilis variantında bu ifadənin qarşılığını gözəllik anlayışını ifadə edən bir neçə sözlə vermişdir. «O my dearest, my love, my beautiful peri» -«mənim əziz, sevimli, gözəl pərim». Bizcə, bu, şeirin orijinalına o qədər də uyğun deyildir. Bəndin ikinci, üçüncü misrası isə demək olar ki, söz-söz tərcümə edilmişdir. Tərcüməçi dördüncü misrada olan «bənövşələri düzmək» anlayışını «bənövşələri sancaqla gözəl buxağa tax» kimi vermişdir.

Şeirin ikinci bəndinin birinci misrasında bənövşəyə gözəlliyin Tanrı tərəfindən verildiyi bildirilir. Tərcüməçi isə gözəlliyin «yuxarıdakı qüvvələr» (the powers above) tərəfindən bir nemət olaraq verildiyi mənasını önə çəkmişdir. Bu misrada tərcüməçinin hansı səbəbdən Tanrı anlayışını «yuxarıdakı qüvvələr»

⁵⁷ Azerbaijanian Poetry (classic, modern, traditional). Edited by M.Ibrahimov. Moscow, 1969, p. 615-617.

anlayışı ilə əvəz etməsi bəlli deyil. Bilindiyi kimi ingilis dilində «power» sözü həm sayılan, həm də sayılmayan isim kimi işlənir. Bu sözün «authority» (hakimiyyət), «command» (əmr), «control» (nəzarət), «dominion» (üstünlük təşkil edən), «influence» (təsir), «rule» (qayda, idarə), «energy» (güc), «force» (qüvvə), «ability» (bacarıq) kimi mənaları var. Bununla yanaşı «power» xeyir, ya da şər ruh mənasında da işlədilir. Ancaq istənilən halda bu anlayışların heç biri Tanrı anlayışını əvəz etmir. Bəndin ikinci misrasının tərcüməsi orijinalın məzmununu əhatə edir. Üçüncü misrada isə tərcüməçi özünəməxsus əlavələr etmişdir. Belə ki, şeirin orijinalında «bənövşəni mələklərin dərib göydən gətirdiyi» fikri sual üslubunda ifadə olunur, tərcüməçi isə mələk sözünü «göyərçin kimi bəzənmiş (bürünmüş, örtünmüş) mələk» kimi tərcümə etmişdir. Bu bəndin sonuncu misrasının tərcüməsi isə qənaətbəxş sayıla bilər.

Şeirin üçüncü bəndinin birinci misrasında aşiq sanki bənövşə ilə danışır, onunla özü arasında bir uyğunluq görür, dərini ona söyləyir, bənövşənin onu anladığını hiss edir, özü ilə bənövşə arasında paralellik yaradır. Tərcüməçi isə deyilən məzmunu ifadə edəcək sözlər seçə bilməyib. Qurbani könlünün xəstə olduğundan danışır, tərcüməçi isə Qurbaninin yazıq ürəyinin əsir düşdüyünü önə çəkir. Qurbani gözəl bir bənzətmə işlədərək bənövşənin boynunun əyri olduğunu onun həsrət çəkməsi ilə bağlayır, tərcüməçi isə sevgilisinin ondan ayrı düşüb solduğunu göstərir. Qurbani özü ilə bənövşə arasında olan bənzərliyi önə çəkərək bənövşənin hər zaman və hər yerdə həsrət içində yaşadığını göstərir, tərcüməçi isə aşığın dili ilə bənövşədən xoşbəxt günlərin nə vaxt başlayacağını soruşur.

Bizim bu şeirin üçüncü bəndinin üzərində ayrıca durduğumuzun səbəbi odur ki, bizə görə Qurbani bu bənddə Azərbaycan aşiq ədəbiyyatında bənzəri olmayan bir obrazlıqla gözəl bir məna, incə bir fikir ifadə etmişdir. Onu da deyə bilərik ki, Qurbanidən sonra bənövşənin boynunun ayrılığının onun həsrət çəkməsi ilə əlaqələndirilməsi ədəbiyyatımızda ən çox işlənən bədii təsvir vasitələrindən birinə çevrilmişdir. Tərcüməçi isə bu gözəl mənanı və obrazlığı oxucuya çatdırma bilməmişdir.

Bu günədək **Xəstə Qasımın** ingilis dilinə dörd şeiri tərcümə olunmuşdur. Bu şeirlər «Kəkliklər», «Olsun», «Yaxşıdı», «Sənəm, gəl» adlanır. Burada biz ancaq Xəstə Qasımın «Kəkliklər» və «Olsun» şeirlərinin ingilis dilinə tərcüməsi ilə

bağlı məsələlərə toxunacağıq. Bu şeirləri ingilis dilinə Dorian Rotenberq tərcümə etmişdir⁵⁸.

«Kəklilər» şeirində aşiq kəkliyin gözəlliyindən danışır, onun gözəllik cizgilərini bir-bir təsvir edir. Aşiq öz şeirində kəkliklərlə özü arasında bir yaxınlıq görür, dərini onlara danışır, onlardan ayrılmayın çətinliyini dilə gətirir.

Bu şeirin ingilis dilinə tərcüməsini təhlil etməzdən öncə onu da qeyd edək ki, qoşmanın bir bəndi ingilis dilinə tərcümə olunmayıb və bunun səbəbi ilə bağlı tərcüməçinin hər hansı bir qeydi də yoxdur.

Şeirin birinci bəndinin tərcüməsində mütərcim orijinala uyğunluğu əsasən qoruyub saxlayıb. Belə ki, tərcüməçi «dam üstündə duran sona kəkliklər» misrasının birinci hissəsini dəqiq tərcümə edərək, kəkliyin dam üstündə quşlar üçün oturmaq yeri olan «tar» üzərində dayanmasını ifadə edib. Ancaq tərcüməçi «sona kəkliklər» ifadəsini sadəcə olaraq «kəkliklər» kimi tərcümə edib. Bilindiyi kimi, «sona» sözü daha çox gözəllik anlayışını bildirmək üçün istifadə olunur. Ona görə də biz bu ifadəni ingilis dilinə dəqiq tərcümə etməyi mümkün hesab edirik. Belə ki, bizim tərcüməmizdə bu misra ingiliscə belə səslənir: «Standing on the rooftop, beautiful partridges?».

Bu bəndin üçüncü və dördüncü misralarının tərcüməsində isə uyğunsuzluqlar var. Məsələn, Xəstə Qasım qoşmada kəkliklərin «al-yaşıl geyinməsini», «tirmə bağlamasını», «dondan-dona girərək» öz gözəlliklərini göstərmələrini ifadə edib. Bu misraların ingilis dilinə tərcüməsi isə belə səslənir: «Başını şərf və mavi ipəklə bəzəmiş kəkliklər» // «Paltarlarınızı dəyişin, qoy ovçular patronlarını korlasınlar». Göründüyü kimi, bu tərcümədə ciddi qüsurlar var. Görünür, tərcüməçi «cartridges» (patronlar) sözünü «partridges» (kəkliklər) sözünə qafiyə olaraq işlədib. Ancaq bu tərcümə uğursuz alınıb.

Qoşmanın sonuncu bəndinin tərcüməsinin isə orijinal ilə ciddi fərqləri var, bir sıra hallarda isə məna təhriflərinə yol verilib. Xəstə Qasım qoşmanın sonuncu bəndinin ilk iki misrasında kəklikləri «yaşıl başlı sona» adlandıraraq, onların gözəlliyini önə çəkir və onlardan aşığın dərini gizlicə anlamalarını xahiş edir. Tərcüməçi isə bu misraları belə tərcümə etmişdir: «Əgər sizin bir kədəriniz varsa,

⁵⁸ Azerbaijani Poetry (classic, modern, traditional). Edited by M.Ibrahimov. Moscow, 1969, p. 623-624.

onu mənə deyin, nə olursa-olsun, qoy mən onu sizinlə bölüşüm». Təbii ki, «yaşıl başlı sona» deyimini olduğu kimi ingilisdilli oxucuya çatdırmaq çətinidir. Ancaq bu birləşməni gözəllik anlayışını ifadə edən söz və söz birləşmələri ilə tərcümə etmək mümkündür. Belə söz və birləşmələr ingilis dilində çoxdur. Məsələn, «beautiful», «nice», «wonderful», «charming», «attractive» və s.

Bu fəslin ikinci bölümü «**XIX – XX əsr Azərbaycan aşığı şeirlərinin ingilis dilinə tərcüməsinin təhlili**» adlanır.

XVIII – XIX əsrlərdə aşığı sənətinin özünəməxsus sənət növü kimi formalaşması başa çatır: sufi meyyləri azalır və aşığı sənəti sufi ideyalarının təbliği formasından estetik dəyərlərin, məhəbbət və sosial-fəlsəfi mövzuların, didaktikanın təbliği vasitəsinə çevrilir. Orta əsrlər ozan-aşığı yaradıcılığının iki istiqaməti – dastan yaradıcılığı və lirik şeirlər yaratmaq sahəsindəki istiqamətlər qarşılıqlı surətdə inkişaf edərək, sanki bir vəhdət təşkil edir.

Bu dövrdə sırf ifaçı aşığıların sayı xeyli artır. El şairləri söz qoşmaqda davam etsələr də, sənətdə onların çəkisi azalır. İfaçı aşığıların yaradıcılıq ənənəsi ilə orta əsrlər söz ustalarının sənətkarlıq qabiliyyəti bir çox saz-söz ustalarının yaradıcılığında birləşərək vəhdət təşkil edir. Bu isə aşığı sənətində intibah dövrünün başlanması demək idi. Ağ Aşığı, Sarı Aşığı, Aşığı Alı, Aşığı Ələsgər kimi sənətkarların şeirlərində musiqi ritmləri ilə sözün avazı birləşir. Bütün bunlar nəinki aşığı poeziyasının poetik gözəlliklərini, həmçinin belə şeirlərdə ifadə edilən dərin fəlsəfi fikirləri, bəşəri duyğuları, onların estetik təsirini də xeyli artırır. Belə şeirlərdə milli kolorit çox güclü olsa da, bəşəri ideyalar da az deyildir. Ona görə də, bu dövrdə yaranan və olduqca səmimi, yüksək poetik duyğular ifadə edən aşığı şeirləri qonşu xalqların da istər şifahi xalq yaradıcılığına, istərsə də yazılı ədəbiyyatına güclü təsir göstərir. Həm mənə, həm də bədii cəhətdən çox səlis və rəvan forma alan aşığı şeirinin Azərbaycan yazılı ədəbiyyatına təsiri də artır.

Azərbaycan aşığıları içərisində qoşmaları ingilis dilinə ən çox tərcümə olunmuş sənətkar da Aşığı Ələsgərdir. Belə ki, 1972-ci ildə Aşığı Ələsgərin 25 şeiri İrina Jeleznova tərəfindən ingilis dilinə tərcümə olunmuşdur⁵⁹. Aşığı Ələsgərin ingilis dilinə tərcümə olunmuş şeirləri ayrıca kitabca şəklində çap edilmişdir.

⁵⁹ Zheleznova Irina. Ashug Alesker, Lyrics. Bakı: Azerbaijan state Publishing House, 1972, 34 p.

Tərcüməçi Aşıq Ələsgərin ingilis dilinə tərcümə olunmuş şeirlər kitabına qısa bir ön söz də yazmışdır. Tərcüməçi ön sözdə göstərir ki, Aşıq Ələsgər Azərbaycan aşıq ədəbiyyatının qüdrətli nümayəndəsidir. O, bütün yaradıcılığında sosial ədaləti müdafiə etmiş, haqsızlığa qarşı olmuşdur. Aşıq Ələsgər özündən sonra zəngin bir ədəbi irs qoyub getmişdir. Ön sözün sonunda müəllif yazır: «Ələsgərin adı Azərbaycan folklor xəzinəsini sevənlərin ürəyində əbədi yaşayacaq»⁶⁰.

Aşıq Ələsgərin «She is killing me» («Öldürür»), «In trouble you will get» («Düşərsən»), «You must have» («Gərəkdi»), «The wicked world» («Çıxıbdı») şeirləri isə Dorian Rottenberq tərəfindən ingilis dilinə tərcümə olunmuşdur⁶¹.

Aşıq Ələsgərin ingilis dilinə tərcümə olunmuş qoşmalarından «Öldürür» qoşması ingilis dilinə Dorian Rottenberq tərcümə etmişdir. Qoşma Aşıq Ələsgərin sevgi lirikasından bir nümunədir. Aşıq bu qoşmada sevgisini, incə duyğularını poetik bir biçimdə ifadə etmişdir. Üç bəndlik bu qoşmada Aşıq Ələsgər Azərbaycan dilinin bədii imkanlarından ustalıqla yararlanmışdır.

Qoşmanın birinci bəndinin birinci misrasında Aşıq Ələsgər «həzarat» (iştirakçılar, eşidənlər) sözü işlədib, tərcüməçi bu sözü «mənim dostlarım» («my friends») kimi tərcümə edib. Dorian Rottenberq aşığın dərdinin çox olduğu fikrini «o woe is me» («dərd mənimdir») kimi, «dindirməyin» sözünü isə «and question not» («sual olmasın») kimi tərcümə etmişdir. Bu bəndin ikinci misrasındakı «ceyran» sözünü tərcümə edərkən Dorian Rottenberq «ceyranı» «dişi maral» («doe») sözü ilə əvəz etmiş, «alagöz» sözünü isə «gözəl» («beauteous») kimi çevirmişdir. Bu misranın ingilis dilinə tərcüməsi belə səslənir: «Tanıdığım (bildiyim) bir dişi maral məni öldürür». Poetik tərcümə üçün bunları məqbul hesab etmək olar.

Tərcüməçi bu bəndin üçüncü və dördüncü misralarının məzmununu bir yerdə tərcümə etməyə çalışıb. O, bu zaman «can almaq», «pünhan-pünhan öldürmək» birləşmələrini mətndən çıxarıb, həmin anlayışları birləşdirərək «öldürmək» kimi verib. Bu iki misranın ingilis dilinə tərcüməsi belə səslənir: «Heç kim bilmir ki, o məni qılıncsız, tufəngsiz öldürür».

⁶⁰Zheleznova Irina. Ashug Alesker, Lyrics. Baku: Azerbaijan state Publishing House, 1972, p. 3.

⁶¹Azerbaijani Poetry (classic, modern, traditional). Edited by M.Ibrahimov. Moscow, 1969, p. 628-629.

Qoşmanın ikinci bəndinin tərcüməsində müəyyən qüsurlar var. Belə ki, bu bəndin birinci misrasında aşığı keçmişdə nə etdiyini, indi nə etmək lazım olduğunu özündən soruşur, tərcüməçi isə bu misranı aşığın ümumiyyətlə nə etmiş olduğunu bilmək istəməsi kimi təqdim edir. Tərcüməçi bu bəndin ikinci misrasını demək olar ki, mətndən çıxarmışdır. Belə ki, qoşmanın ikinci bəndinin bu misrası «xəncər alım, qara bağrım teyləyim»dir. Tərcüməçi isə bu misranı birinci misra ilə əlaqələndirərək «that she my very company should shun» kimi tərcümə etmişdir. Bu misra ingilis dilində belə səslənir: «Mən nə etmişəm ki, mənim çox yaxın dostum məndən qaçır». Tərcüməçi bu bəndin üçüncü və dördüncü misralarını birləşdirərək ümumi məzmunu verməyə çalışıb. Ancaq bu misraların tərcüməsində də qüsurlar var. Belə ki, Aşığı Ələsgər canını yara qurban etmək istədiyini bildirir və bu istəyini «qurban kəsmək» anlayışı ilə əlaqələndirir. Tərcüməçi isə aşığın bu sədaqətini göstərən misralardakı məzmununu yanlış təqdim edir. Tərcüməyə görə, aşığı tək canını sevgilisinə qurban verməyə hazırdır, ancaq bundan öncə bilmək istəyir ki, niyə sevgilisi onu öldürür.

Qoşmanın sonuncu bəndinin tərcüməsində Dorian Rottenberq bu bənddə ifadə olunmuş ümumi məzmunu çatdırmağa səy göstərib. Bəndin birinci misrasında tərcüməçi «bir gözəl» birləşməsinin tərcüməsindən imtina edərək, bu mənanı mətnin içərisində çatdırmağa çalışıb. Bunun üçün Dorian Rottenberq həmin misranın tərcüməsini aşağıdakı kimi təqdim edib: «I Alesker, have visited the same» («Mən Ələsgər həmin (gözəli) ziyarət etmişəm»).

Bəndin ikinci misrasında Aşığı Ələsgər ölənədək sevgisindən dönməyəcəyini, usanmayacağını bildirir. Tərcüməçi bu misradakı «çətin dönmək» ifadəsini və «usanmaq» sözünü «I hardly can refrain» («çətin ki, mən özümü saxlayım») kimi tərcümə etmişdir. Bizcə, belə tərcümə elə də uğurlu deyil. Çünki burada misranın bədiiliyi bir yana dursun, konkret nədən söhbət getdiyi də bəlli deyil.

Bəndin üçüncü misrasında tərcüməçi «əzrail» anlayışını «death's bright angel» («ölümün parlaq mələyi») kimi vermişdir. Bu misrada işlənən «qanlı tutmaq» anlayışını isə müəllif fərqli biçimdə tərcümə etmişdir. Belə ki, Azərbaycan türkcəsində «qanlı tutmaq» ifadəsi bir qayda olaraq «günahkar bilmək» anlamında işlədilir. Aşığı Ələsgər bu birləşməni işlətməklə onun ölümündə əzrailin günahkar olmadığını anasına çatdırmaq istəyir. Dorian Rotteberq bu mənanı

«don't blame» («ittiham etmə») kimi təqdim etmişdir. Bəndin sonuncu misrasında Aşıq Ələsgər sevgilisini «bir kirpiyi peykan» adlandırır və ölümünün səbəbi olaraq onu göstərir. Dorian Rottenberq misranın məzmununu saxlayaraq «kirpiyi peykan» anlayışını «her piercing glance» («onun iti baxışı») kimi tərcümə etmişdir.

Aşıq Hüseyn Cavanın ingilis dilinə tərcümə olunmuş şeirlərindən biri «Səttarxan» adlanır. Bu şeir ictimai məzmunludur və İranda Məşrutə hərəkatının lideri Səttarxana həsr olunub. Bilindiyi kimi, Səttarxanla bağlı Azərbaycan ədəbiyyatında bir sıra şeirlər yazılıb və bu şeirlərdə Səttarxanın igidliyi, azadlıq uğrunda mübarizəsi önə çəkilib. Aşıq Hüseyn Cavan da qoşmasında Səttarxanı azadlıq uğrunda mübariz, igid, qorxmaz və milli idealları olan bir şəxsiyyət kimi təqdim edib.

Aşıq Hüseyn Cavanın «Səttarxan» şeirini ingilis dilinə Dorian Rottenberq tərcümə edib⁶².

«Səttarxan» qoşmasının birinci bəndinin tərcüməsində diqqəti çəkən məsələlərdən biri də budur ki, tərcümə zamanı ümumi məzmunu ifadə etmək üçün daha çox sözdən istifadə olunub.

«Səttarxan» qoşmasının ikinci bəndinin birinci misrasının tərcüməsi orijinalın məzmunu ilə uyğun olsa da, tərcüməçi bu misrada olan «xainlə» sözünü «with the foes» («düşmənlə») əvəz edib. Doğrudur, bu anlayışlar arasında yaxınlıq var, ancaq «xain» sözünü də ingilis dilində bir neçə variantda vermək olar. Məsələn: «traitor», «betraye», «deceiver», «deserter».⁶³ Bununla yanaşı, tərcüməçi bu misranın sonuna «so dear» («əzizim») sözünü də artırmışdır. Bizcə, bu artırma iki səbəblə bağlıdır. Birincisi, Aşıq Hüseyn Cavanın «Səttarxan» qoşması bütövlükdə aşığın Səttarxana müraciəti üzərində qurulub. Aşıq xalq qəhrəmanına müraciət edərək, onu tərifləyir, bu müraciət yolu ilə Səttarxanı oxucuya təqdim edir. Tərcüməçi də bu üsulu qorumaq üçün misranın mətninə «so dear» kimi müraciət anlayışını ifadə edən xitab artırır. İkincisi isə, tərcüməçi bu bəndin qafiyə qurluşunu qoruyub saxlamaq üçün «so dear» xitabından yararlanıb. Belə ki, bu bənddə qafiyə yaradan sözlər «so dear», «appear», «fear»-dir. Bununla da tərcüməçi qoşmanın məzmunu ilə birgə formasını da qoruyub saxlamağa çalışıb.

⁶² Azerbaijani Poetry (classic, modern, traditional). Edited by M.Ibrahimov. Moscow, 1969, p. 641.

⁶³ Chambers Dictionary of Synonyms and Antonyms. Edited by Martin H. Manser. Edinburgh, 1990, p. 359.

Qoşmanın bu bəndinin ikinci misrasında aşiq döyüş anlayışını, Səttarxanın igidliyini göstərmək üçün «meydana at salmaq», «üzəngi çəkmək» kimi birləşmələrdən istifadə edib. Tərcüməçi bu anlayışları «on horseback you would appear» («Sən at belində görünəndə») kimi ifadə edib. Bununla da o, «üzəngi çəkmək» birləşməsini mətndən çıxararaq bu məzmunu igidlik anlayışını ifadə edən «at üstündə görünmək» deyiminin tərkib hissəsi kimi verib. Bununla da razılaşmaq olar, çünki frazeoloji birləşmələri heç də həmişə olduğu kimi saxlamaq mümkün deyildir.

Qoşmanın ikinci bəndinin üçüncü misrasının tərcüməsi zamanı «qorxudan rəngin saralması» birləşməsini tərcüməçi «enemies' faces went yellow» kimi verib. İngilis dilində qorxudan rəngin saraldığını ifadə etmək üçün bir sıra frazeoloji birləşmələrdən istifadə olunur. Məsələn: «to become sallow faced», «to turn pale»⁶⁴. Bu anlayışı ingilis dilində adi sözlərlə də bir neçə variantda vermək olar. Məsələn: «to pale», «to blanch», «to dim», «to dull», «to fade», «to whiten»⁶⁵. Ancaq tərcüməçi bu anlayışı ingilis dilində «to go yellow» kimi verib. Bizcə, tərcüməçinin bu ifadəni seçməsinin səbəbi düşmənin Səttarxanı at üstündə gördüyü anla onun rənginin saralması anı arasında zaman uyğunluğu yaratmaqdır. Yəni, düşmən Səttarxanı at üstündə görür və o an Səttarxanın qorxusundan düşmənin rəngi saralır.

Qoşmanın bu bəndinin sonuncu misrasının tərcüməsi isə bir qədər mübahisəlidir. Tərcüməçi Azərbaycan türkcəsində olan «öldürmək», «qətlinə fərman vermək» anlayışını ingilis dilinə fərqli tərcümə edib. Bu misranın ingilis dilinə tərcüməsi belədir: «Öz xain canlarını xilas etməkdən ötrü onlar qaçdılar». Ancaq misranın orijinalında xainlərin öldürülməsindən danışılır. Bizcə, tərcüməçi bu anlayışı ingilis dilinə doğru tərcümə etməyib.

Qoşmanın üçüncü bəndinin tərcüməsi zamanı Dorian Rottenberq bu bəndin ümumi məzmununu verə bilmişdir. Bu bənddə aşiq Səttarxanın arzularının, əməllərinin gerçəkləşməsini bədii bir dillə oxucuya çatdırır. Dorian Rottenberq birinci misradakı «gözəl çağlar» birləşməsini «happy times» («xoşbəxt vaxtlar») kimi,

⁶⁴ Azərbaycanca-ingiliscə, ingiliscə-azərbaycanca müxtəsər frazeoloji lüğət (tərtib edənlər: X. Əhmədova, İ. Rəhimov). Bakı: Azərbaycan Dövlət Tədris-Pedaqoji Ədəbiyyatı Nəşriyyatı, 1962, 134 s.

⁶⁵ Chambers Dictionary of Synonyms and Antonyms. Edited by Martin H. Manser. Edinburgh, 1990, p. 251.

ikinci misradakı «günəşin uca dağları tutması» misrasını «bax, günəş səmaya qalxır» kimi verib. Tərcüməçi üçüncü misradan «bağlar» sözünü çıxarmış və bu misraya «sublime» («boy atmaq») sözünü artırmışdır. Dorian Rottenberq dördüncü misranı tərcümə edərkən bu misraya «fearless man» («qorxusuz insan») birləşməsinə əlavə etmişdir.

Qoşmanın sonuncu bəndinin tərcüməsi ilə orijinalı arasında bir sıra fərqlər də var. Aşıq Hüseyn Cavan qoşmanın bu bəndində Səttarxanın öz xalqı qarşısında xidmətlərini sadalayır və onun xalqın vicdanındakı yerini göstərir. Tərcüməçi birinci misranı «Sən işıqsız gözlərin parlaq mayakı oldun» kimi tərcümə edib. Bu misrada «bağlı gözlər» ifadəsinin «ışıqsız gözlər» birləşməsi ilə əvəz olunması məntiqə uyğundur.

Azərbaycan aşıq ədəbiyyatının ingilis dilinə tərcüməsinin təhlili göstərir ki, bu sahədə çox ciddi problemlər var. Aşıq şeirinin orijinaldan tərcüməsi yox səviyyəsindədir və bu sahədə mütəxəssislər çox azdır.

«Nəticə»də dissertasiya işinin hər bir fəslinin başlıca qənaətləri əks olunmuşdur.

Dissertasiyanın mövzusu ilə bağlı çap olunmuş tezis və məqalələr:

1. «Aşıq Abbas Tufarqanlının «Bəyənəm» şeirinin ingilis dilinə tərcümə məsələləri», «Elmi araşdırmalar», 3-4, Bakı, 2004, səh. 57-60.
2. «A.H. Bozalqanlının iki şeirinin ingilis dilinə tərcüməsi haqqında» Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Elmi Məcmuəsi, № 01 (03), Mart, 2005, səh. 247-254.
3. «Aşıq Qurbaninin» üç şeirinin ingilis dilinə tərcüməsi haqqında, «Dədə Qorqud», 2005/1, Bakı, səh. 104 -111.
4. «Aşıq Hüseyn Cavanın «Kimdən öyrəndin?» və «Xəyala düşdüm» şeirlərinin ingilis dilinə tərcüməsi haqqında», «Dədə Qorqud», 2005/4, Bakı, səh. 145 -151.
5. «Azərbaycan folklorunun ingilis dilinə tərcüməsi ilə bağlı problemlərin həlli yolları». Tərcümə və Transmilli Proseslər Beynəlxalq Konfrans. Tezislər. Bakı, 2005, səh. 201-203.
6. «Xəstə Qasımın «Kəkliklər» və «Olsun» şeirlərinin ingilis dilinə tərcüməsi haqqında», «Türkologiya», 3-4, Bakı, 2005.

7. «Aşiq Hüseyin Bozalqanlıının «Ceyranım» şeirinin ingilis dilinə tərcüməsi haqqında», Humanitar və ictimai elmlərin aktual problemləri, Bakı, 2005, səh. 34-36.
8. «Aşiq Hüseyin Cavanın «Qaradağ» şeirinin ingilis dilinə tərcüməsi haqqında», «Elmi axtarışlar», XVI, Bakı, 2005, səh. 60-71.
9. «Aşiq Hüseyin Cavanın «Səttərhan» şeirinin ingilis dilinə tərcüməsi haqqında», Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Elmi Məcmuəsi, № 04 (04), Sentyabr, 2005, səh. 157-162.
10. «Xəstə Qasımın «Olsun» şeirinin ingilis dilinə tərcüməsi haqqında», Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Bakı Slavyan Universiteti, «Müasir dilçiliyin problemləri», Beynəlxalq Elmi Konfrans, Bakı, 2005, səh. 176-178.
11. Aşiq Şəmşirin «Dedim-dedi» və «Sənin» şeirlərinin ingilis dilinə tərcüməsi haqqında, Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Elmi Məcmuəsi, № 05 (05), Mart, 2006, səh. 143-154.
12. «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi ilə bağlı məsələlər», Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Elmi Məcmuəsi, № 06 (06), Sentyabr, 2006, səh. 139-154.
13. «Aşiq Ələsgərin «Öldürür» və «Sənə qurban» şeirinin ingilis dilinə tərcüməsi haqqında», Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Bakı Slavyan Universiteti, «Müqayisəli ədəbiyyat (ədəbiyyat kontekstləri)», Beynəlxalq Elmi Konfrans, Bakı, 2006, səh. 129-130.
14. «İngilisdilli qaynaqlarda türk süd dişi folklorunun öyrənilməsi», AMEA Folklor İnstitutu, «Ortaq türk keçmişindən orta q türk gələcəyinə» IV uluslararası folklor konfransı, Bakı, 2006, səh. 472-476.
15. «Azərbaycan tapmacalarının ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi», Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Elmi Məcmuəsi, № 07 (07), Mart, 2007, səh. 223-229 .
16. «Azərbaycan el havalarının ingilisdilli qaynaqlarda öyrənilməsi», «Elmi axtarışlar», XXXI, Bakı, 2007, səh. 110-113.

Резюме

Исследование и вопросы перевода азербайджанского фольклора в англоязычных источниках

Диссертационная работа посвящена обстоятельному и систематизированному изучению азербайджанского фольклора в англоязычных источниках и вопросам перевода фольклорных произведений с азербайджанского языка на английский. Работа состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы.

В диссертации дан общий обзор исследовательских работ, посвященных изучению азербайджанской литературы за рубежом, в том числе и в англоязычных источниках. Рассмотрен вопрос о степени изученности исследований англоязычных ученых по азербайджанскому фольклору и сделан соответствующие выводы. По мнению диссертанта, хотя и отечественными фольклористами осуществлены определенные работы по изучению вопросов азербайджанского фольклора в англоязычных источниках, но в данной области имеются и ряд нерешенных проблем.

В диссертации подвергнута обстоятельному анализу также исследования англоязычных авторов, посвященные изучению азербайджанского фольклора. В связи с этим особое внимание уделяно исследованием, в которых изучаются вопросы о празднике Новруз, обряде по молочным зубам, эпосе «Книга Коркута» и «Короглы». Дана оценка также работам посвященным исследованию азербайджанских пословиц, загадок, ашугского творчества, народных мелодий и пр.

В диссертации особое внимание уделено вопросам перевода стихотворений азербайджанских ашугов на английский язык. В первые и подробно останавливается на уровне художественного перевода стихотворений таких азербайджанских ашугов как, Курбани, Хасте Касум, Ашуг Аббас Туфарканлы, Ашуг Алескер, Ашуг Гусейн Бозалканлы, Ашуг

Шамшир и др. В сопоставительной форме изучаются вопросы точности переводов и специфические особенности поэтического перевода с азербайджанского языка на английский. На конкретных примерах отмечены как удачные стороны этих переводов, так и их недостатки.

В заключении подводятся итоги всему исследованию и делаются соответствующие выводы. Выдвинуты конкретные предложения об улучшении пропаганды и исследования азербайджанского фольклора за рубежом.

V.M.Ibrahimova

Summary

The investigation and translation problems of Azerbaijan folklore in English languaged sources

The thesis “The investigation and translation problems of Azerbaijan folklore in English languaged sources|” consists of the introduction, three chapters, the result and the list of used literature. In the thesis the investigation and translation problems of Azerbaijan folklore in English languaged sources have been learnt systematically for the first time.

In the introduction of the thesis the scientific innovation and urgency of the subject were grounded. The general round-up of Azerbaijan literature till these days in abroad, especially studying in English languaged sources has been given in the thesis, the investigation level of the problems connected with Azerbaijan folklore have been investigated and some results have been shown. According to these results though definite works connected with learning of Azerbaijan folklore in English languaged sources, there are also unsolved problems .

The problems connected with the learning of the eposes “Kitabi-Dede Gorgud”, “Koroglu”, “Novruz”, “Sud dishi” ceremonies in English languaged sources have been investigated, scientific works by English speaking scientists about Azerbaijan proverbs, riddles, "buta" motive in oral literature, ashug activity, folk songs have been analyzed in the thesis.

The problems connected with translation of Azerbaijan ashug poems are discussed for the first time and in wide form. The problems with the translation of ashug poems by representatives of Azerbaijan ashug literature like as Gurbani, Khasta Gasim, Ashug Abbas Tufarganli, Ashug Alesger, Ashug Huseyn Bozalganli, Ashug Huseyn Javan, Ashug Shamshir are investigated, their poems translated into English are analyzed comparatively. On the basis of concrete examples superior and defective peculiarities have been shown in the thesis.

In the thesis the necessary works connected with the introducing and investigation of Azerbaijan folklore in abroad have been shown and concrete offers have been proposed.